

ОСНОВНІ ЕТАПИ І ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

© М. М. Дяченко-Богун

У статті висвітлюються сутнісні характеристики та етапи підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти: пропедевтичний, аналітико-практичний і корекційно-технологічний. Обґрунтовуються педагогічні умови для забезпечення максимальної ефективності процесу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти

Ключові слова: здоров'я, соціалізація, здоров'язбережувальні технології, культура здоров'я, педагогічні умови, здоров'язбережувальне середовище

The article deals with the essential characteristics and stages of training of future teachers of natural sciences to the implementation of health preservation technologies in educational institutions: propaedeutical, analytical and practical, technological and remedial. Also, pedagogical conditions that will ensure maximum effectiveness of the training of teachers of natural sciences to the implementation of health preservation technologies in educational institutions are proved

Keywords: health, socialization, health preservation technologies, health culture, pedagogical conditions, health preservation environment

1. Вступ

Високий рівень здоров'я населення України як фундамент для сталого розвитку сучасного суспільства, може бути досягнутий лише за умов такої організації такого навчально-виховного процесу, за якої він не тільки не зашкодить здоров'ю дитини, але і сформує в неї ціннісні установки на здоровий спосіб життя. В свою чергу це зумовлює зміни організації життєдіяльності дітей у школі, створення емоційного і фізичного комфорту, освоєння прогресивних технологій духовного становлення особистості учнів, формування педагогічних умов для самореалізації їх сутнісних сил у різних видах здоров'язбережувальної діяльності. Сьогодні в школі виникла необхідність інтегрування і втілення в практику принципово нових педагогічних ідей, концепцій, технологій, у центрі яких – особистість дитини з її потребами й інтересами, життєвими цінностями. Але найголовнішою цінністю, яку має плекати сучасна школа, є здоров'я дитини, його формування й підтримка на різних етапах навчання дитини в школі. В даних умовах **особливої актуальності набуває** проблема забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін до організації діяльності навчального закладу з виховання і формування здорового способу життя, яка забезпечить гармонійний розвиток особистості кожної дитини та збереження її інтегрального здоров'я. З огляду на це питання виокремлення і обґрунтування етапів і педагогічних умов підготовки студентів до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти набуває великого значення.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз науково-педагогічної літератури з даної проблематики, дозволяє зробити висновок, що ефективність розв'язання наведених завдань залежить від рівня сформованості здоров'язбережувального сере-

довища в освітньому закладі, яке б забезпечило цілеспрямований позитивний вплив на стан фізичного, психологічного, соціального і духовного здоров'я учнів, розвиток відповідального ставлення до власного здоров'я і формування навичок здорового способу життя. Цю тезу переконливо доводять науково-педагогічні праці фахівців, що приділяли свою увагу питанням реалізації стратегій здоров'язбереження у навально-виховних закладах (Г. М. Анохіна, Г. Л. Апанасенко, Ю. Д. Бойчук, Е. Н. Вайнер, Н. В. Васильєва, О. І. Гашенко, М. С. Гончаренко, В. П. Горашук, М. В. Гриньова, В. М. Єфімова, Г. К. Зайцев, Н. К. Іванова, В. В. Колбанов, Л. П. Сущенко, Л. Г. Татарнікова). Проблему виділення дидактичних умов розвитку особистості в системі шкільної природничої освіти аналізувала в своїх дослідженнях Г. М. Анохіна [1]. Особливості організаційно педагогічних умов збереження здоров'я школярів під час навчання в загальноосвітній сфері вивчала Н. В. Васильєва [2]. Питання обґрунтування педагогічних умов гуманітаризації природничо-наукової освіти старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України досліджуються у роботах І. О. Гашенка [3]. Потреба сучасної школи в учителях природничих дисциплін із високим рівнем професійної підготовки, спроможних організувати здоров'язбережувальну діяльність в освітніх закладах, зумовлює актуальність досліджуваної проблеми щодо оновлення змісту підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до здоров'язбереження та використання здоров'язбережувальних технологій.

3. Мета статті

Виокремлення та обґрунтування основних етапів і педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти.

4. Основні етапи і педагогічні умови підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності

Аналіз педагогічної літератури дозволяє виділити наступні етапи підготовки майбутніх учителів природ-

ничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти (рис. 1):

I етап – *пропедевтичний*,

II етап – *аналітико-практичний*,

III етап – *корекційно-технологічний*.

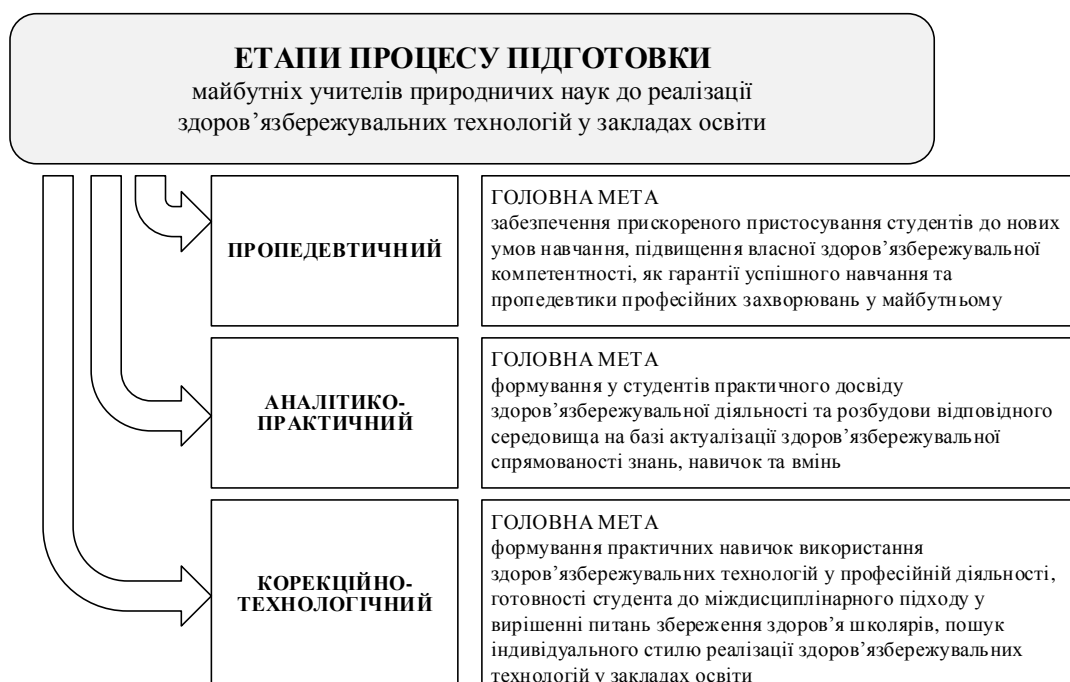

Рис. 1. Етапи підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти

На кожному етапі розв'язуються певні педагогічні завдання, які враховують як послідовність професійної соціалізації майбутнього фахівця, так і специфічні ознаки вікового й особистісного зростання майбутнього учителя. Вважаємо, що розподіл цілісного процесу підготовки у вищих навчальних закладах майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти на послідовні етапи умовний, оскільки формування відповідних якостей майбутнього фахівця неминує супроводжуватися відповідними перетвореннями системи його професійно-орієнтованих знань і вмінь у наслідок процесів професійної соціалізації.

Поняття «соціалізація» (лат. *socialis* – суспільний) – це процес операційного оволодіння набором програм діяльності і поведінки, характерної для тієї або іншої культурної традиції, а також процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей і норм, що виражають ці традиції [3]. Велике значення має той факт, що процес соціалізації як адаптації до культурного середовища триває протягом усього життя людини [3].

Головною метою *пропедевтичного* етапу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти є забезпечення прискореного пристосування студентів до нових умов навчання, підвищення власної здоров'язбережувальної компетентності, як гарантії успішного навчання та пропедевтики професійних захворювань у майбутньому [6].

Завдання пропедевтичного етапу вирішуються в процесі вивчення курсу «Технології формування культури здоров'я» метою якого є забезпечення саморозвитку студента, зміцнення та формування його власного здоров'я, самопізнання, самовизначення.

Забезпечують розв'язанню завдань першого етапу як традиційні форми навчання: лекції, семінари, практичні заняття, так і екскурсії, ігрові методи, аудиторні та віртуальні консультації з фахівцями Центру СНІД, відомими наркологами, гінекологами, дерматологами.

Перший етап здоров'язбережувальної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі викладання курсу «Технології формування культури здоров'я» забезпечує формування Я-концепції студента, метою якої є формування ціннісного ставлення до власного здоров'я і самоохоронної поведінки. Проведення цього курсу доцільне в перші семестри навчання 1–2 курсів, оскільки однією з найбільш актуальних потреб цього віку є потреба власної привабливості, взаєморозуміння, спілкування, що є міцним підґрунтям фізичного, психічного й соціального саморозвитку.

Метою *аналітично-практичного* етапу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти є формування у студентів практичного досвіду здоров'язбережувальної діяльності та розбудови здоров'язбережувального середовища. Характерною особливістю цього етапу є актуалізація здо-

ров'язбережувальної спрямованості знань, навичок та вмінь студентів із природничих і суспільних дисциплін. Одним із завдань цього етапу є формування технологічних та організаційних навичок, вміння критичного аналізу різних джерел інформації, самостійної роботи [1].

Форми і методи діяльності майбутніх учителів на цьому етапі передбачають різноманітні тренінги, ділові ігри, екскурсії в загальноосвітні навчальні заклади, які працюють як школи сприяння здоров'ю, центри соціальної роботи з молоддю, наркологічні диспансери. Доцільним є використання тестових і спеціальних завдань у межах самостійної роботи, розробка медіа-продуктів для окремих цільових груп, що забезпечує професійну соціалізацію та адаптацію до майбутньої педагогічної діяльності [4].

Корекційно-технологічний етап підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти спрямований на формування практичних навичок використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Метою цього етапу є з'ясування рівня наявних знань та вмінь із циклу професійно-орієнтованих дисциплін, готовність студента до міждисциплінарного підходу у вирішенні питань збереження, зміцнення та формування здоров'я школярів, психологічна готовність до волонтерської роботи, здійснюється пошук індивідуального стилю реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти. Завдяки сучасним засобам еле-

ктронного зв'язку та використання відеоконференцій забезпечується зворотний зв'язок студентів із викладачами, що дає можливість використовувати методичні ресурси та інформаційні резерви навчальних матеріалів, наявних на профільних кафедрах вищих навчальних закладів [5].

Підсумовуючою частиною *корекційно-технологічного* етапу є участь майбутніх учителів природничих дисциплін у різноманітних благодійних акціях (Всесвітній день боротьби зі СНІД, Всесвітній день боротьби з тютюнопалінням, Всесвітній день захисту дітей). На цьому етапі студенти актуалізують потреби суспільства у здоров'язбережувальній діяльності, виконуючи обов'язки професійних фахівців, консультують, проводять тренінги, акції, класні години тощо. Студенти, залучені до програми волонтерської діяльності, 3 грудня у Всесвітній день інвалідів відвідують соціальні заклади та реабілітаційні центри.

Головними *педагогічними умовами* підготовки майбутнього учителя природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти є наступні (рис. 2): сформованість здоров'язбережувального навчально-виховного середовища у вищому навчальному закладі; актуалізація здоров'язбережувального контексту фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін; практично-прикладна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності студентів; суб'єкт-суб'єктна взаємодія і толерантний стиль спілкування викладачів зі студентами.

Рис. 2. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти

Перша педагогічна умова – сформованість здоров'язбережувального навчально-виховного середовища у вищому навчальному закладі – забезпечує виконання головної умови успішного процесу навчання у навчальному закладі, який повинен відповідати гігієнічним вимогам, задовольняти особистісні потреби студентів у здоровому харчуванні, різноманітній фізичній активності, рекреації та реабілітації впродовж усього періоду навчання. Без дотримання

вказаної педагогічної умови процес підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти буде носити формальний характер. Студенти повинні мати доступ до високоякісних навчальних лабораторій, комп'ютерних класів, бібліотек із сучасним інформаційним обладнанням [4]. Особливого значення повинна набувати діяльність Студентського санаторій-профілакторію Полтавського державного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка, який повинен надавати послуги по репродукції здоров'я, психологічну консультацію і допомогу.

Друга педагогічна умова – актуалізація здоров'язбережувального контексту фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін – реалізується через впровадження в учбовий процес навчально-методичного комплексу «Здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін», який складається з наступних навчальних курсів «Основи психології здоров'я», «Технології збереження здоров'я підлітків та молоді в закладах освіти», «Технології здоров'язбереження дітей в закладах освіти», «Здоров'язбережувальні технології на основі використання фізичних вправ», «Технології формування культури здоров'я». Актуалізація здоров'язбережувального контексту в змісті підготовки майбутнього учителя природничих дисциплін і його спрямованість на професійну діяльність реалізується в процесі викладання дисциплін вказаного комплексу.

Реалізація навчально-методичного комплексу передбачає включення студентів в освоєння активних та інтерактивних форм і методів навчання, заснованих на діяльнісних і діалогових формах пізнання. Навчання по модулю повинно здійснюватися у формах спільної діяльності: всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються у реальну атмосферу ділового співробітництва з вирішення проблем здоров'язбереження. Реалізація суб'єкт-суб'єктної основи взаємодії спирається на дотримання учасниками взаємодії наступних гуманістичних принципів: рівноправності; взаємної поваги; взаєморозуміння і співпереживання; співтворчості і співпраці [3].

Третя педагогічна умова – практично-прикладна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності студентів реалізується через керовану участь усіх викладачів природничого факультету у координації навчальних планів підготовки майбутніх учителів, поетапне ускладнення технологій навчання відповідно до рівня професійної підготовки. Упродовж усіх років навчання використовується широкий арсенал методів і засобів формування здоров'язбережувальних знань, навичок та вмінь, проте на першому курсі це найчастіше рольові ігри, ігри-змагання, ігри-подорожі; на третьому – ділові ігри, невеликі проекти, тренінги, мозковий штурм; в останні роки навчання – весь спектр інтерактивних технологій, який студенти використовують самостійно, оскільки захищають проекти, власні звіти з самостійної роботи, залучаються до викладацької діяльності як учасники лекцій-конференцій, презентацій.

Дотримання цієї педагогічної умови дозволить: актуалізувати здоров'язбережувальний контекст фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін; забезпечити професійну орієнтацію студентів на всіх її етапах; врахувати особливості професійної соціалізації та індивідуально-особистісні характеристики кожного студента; забезпечити єд-

ність теоретичної, методичної, практичної і рефлексивної підготовки [2].

У процесі викладання навчально-методичного комплексу «Здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін» в повному обсязі реалізовано положення третьої педагогічної умови.

Четверта педагогічна умова – суб'єкт-суб'єктна взаємодія і толерантний стиль спілкування викладачів зі студентами, спрямована на забезпечення максимально ефективного результату процесу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти. Ця умова реалізується на всіх етапах навчального процесу, головним чином для забезпечення особистісного саморозвитку студентів у реалізації їх індивідуальних освітніх траєкторій. Шляхом постійного оперативного контролю з боку викладачів, а також завдяки використанню сучасних інформаційних технологій забезпечується корекція самостійної роботи студентів [5]. Можливість в онлайн режимі консультуватися з питань підготовки до занять забезпечує гнучкість, швидкість і якість формування здоров'язбережувальних знань майбутніх учителів природничих дисциплін під час індивідуальної та самостійної роботи. Використання соціальних мереж забезпечує формування соціальної спрямованості практичної здоров'язбережувальної діяльності студентів через організацію соціальних акцій, волонтерської діяльності як в університеті так і поза його межами.

5. Результати досліджень

В результаті проведення досліджень, метою яких була експериментальна перевірка і обґрунтування виділених педагогічних умов процесу підготовки майбутніх учителів природничих наук до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, у 2013–2015 рр. було встановлено, що кількість студентів із високим рівнем готовності до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності збільшилася в контрольній групі – на 2,37 %, в експериментальній групі – на 22,44 %; із середнім рівнем готовності до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності збільшилася в контрольній групі – на 11,73 %, в експериментальній групі – на 20,88 %. Отримані результати можна пояснити ефективністю розробленої моделі підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності.

6. Висновки і перспективи подальших досліджень

Розглядаючи процес підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності доцільним є виділення таких етапів: пропедевтичного, аналітико-практичного, корекційно-технологічного. Мета пропедевтичного етапу полягає у забезпеченні прискореного пристосування студентів до нових умов навчання, підвищення власної здоров'язбережувальної компетентності, як гарантії успішного навчання та пропедев-

тики професійних захворювань у майбутньому. На *аналітико-практичному* етапі відбувається формування у студентів практичного досвіду здоров'язбережувальної діяльності та розбудови відповідного середовища на базі актуалізації здоров'язбережувальної спрямованості знань, навичок та вмінь. *Корекційно-технологічний* етап забезпечує формування практичних навичок використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності, готовності студента до міждисциплінарного підходу у вирішенні питань збереження здоров'я школярів, пошук індивідуального стилю реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти.

Вказана побудова навчального процесу забезпечить максимальну ефективність підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності за наступних педагогічних умов: сформованість здоров'язбережувального навчально-виховного середовища у вищому навчальному закладі; актуалізація здоров'язбережувального контексту фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін; практично-прикладна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності студентів; суб'єкт-суб'єктна взаємодія і толерантний стиль спілкування викладачів зі студентами. Дотримання цих педагогічних умов забезпечить досягнення високого рівня готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності.

Стаття не вичерпує всіх сторін аналізованої проблеми і актуалізує необхідність посиленої уваги стосовно подальших ґрунтовних теоретичних напрацювань і вдосконалення практики впровадження технологій здоров'язбереження у систему професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Література

1. Анохина, Г. М. Дидактические условия развития личности в системе школьного естественнонаучного образования [Текст]: автореф. дис. ... д-р пед. наук / Г. М. Анохина. – М., 2009. – 59 с.
2. Васильева, Н. В. Организационно-педагогические условия сохранения здоровья учащихся при обучении в средней общеобразовательной школе [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Васильева. – СПб., 2004. – 24 с.
3. Гашенко, І. О. Педагогічні умови гуманітаризації природничо-наукової освіти старшокласників у загально-

освітніх навчальних закладах України [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / І. О. Гашенко. – Запоріжжя, 2005. – 198 с.

4. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності [Текст]: автореф. дис. ... д-р пед. наук / Б. Т. Долинський. – Одеса, 2011. – 44 с.

5. Єфімова, В. М. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій: інноваційні аспекти [Текст]: мат. XV междунар. научно-практ. конф. / В. М. Єфімова // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики, 2010. – С. 419–422.

6. Иванова, Н. К. Организационно-педагогические условия формирования здорового образа жизни школьников [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. К. Иванова. – Самара, 2000. – 20 с.

References

1. Anohyna, G. M. (2009). Dydaktycheskye uslovyja razvytyja lychnosti v systeme shkol'nogo estestvennonauchnogo obrazovanyja [Didactic conditions of development of the individual in school science education]. Moscow, 59.
2. Vasylyeva, N. V. (2004). Organizacyonno-pedagogicheskye uslovyja sohranenyja zdorov'ja uchashhysja pry obuchenyy v srednej obshheobrazovatel'noj shkole [Organizational-pedagogical conditions of preserving the health of pupils at training at secondary school]. SPb., 24.
3. Gashenko, I. O. (2005). Pedagogichni umovy humanitaryzatsii pryrodnycho-naukovoї osvity starshoklasnykiv u zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah Ukraїny [Pedagogical conditions humanization of science education in senior secondary schools Ukraine]. Zaporizhzhja, 198.
4. Dolyns'kyj, B. T. (2011). Teoretyko-metodychni zasady pidgotovky majbutnih uchyteliv do formuvannja zdorov'jazberezhuval'nyh navychok i vmin' u molodshyh shkoljariv u navchal'no-vyhovnij dijal'nosti [Theoretical and methodological principles of training of teachers to formation of health saving skills in younger students in educational activities]. Odesa, 44.
5. Jefimova, V. M. (2010). Pedagogichni umovy pidgotovky majbutn'ogo vchytelja pryrodnychyh dyscyplin do vykorystannja zdorov'jazberezhuval'nyh tehnologij: innovacijni aspekty [Pedagogical conditions of future teacher of natural sciences for use zdorov'jazberezhuval'nyh technologies: innovative aspects]. Alushta, 419–422.
6. Ivanova, N. K. (2000). Organizacionno-pedagogicheskie uslovija formirovaniya zdorovogo obraza zhizni shkol'nikov [Organizational-pedagogical conditions of formation of healthy life-style school]. Samara, 20.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Гриньова М. В.
Дата надходження рукопису 26.11.2015*

Дяченко-Богун Марина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра ботаніки, екології та методики навчання біології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, г. Полтава, Україна, 36002
E-mail: ecos.poltava@mail.ru